

TIJORAT BANKLARIDA LIKVIDLILIK RISKINI BOSHQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH

TDIU kafedra dotsenti Abdiraximova Dilora Karimovna
Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi
Polvonov Ulug`bek Yarashboyevich
e-mail: u_palvanov@mail.ru

Annotatsiya: Tijorat banklari iqtisodiyotning muhim komponentlaridan biri bo'lib, ularning faoliyati likvidlilik riskini boshqarish bilan bevosita bog'liqdir. Likvidlilik riski bankning qisqa muddatli majburiyatlarini to'g'ri va o'z vaqtida amalga oshira olmasligi natijasida yuzaga keladi. Ushbu maqolada tijorat banklarida likvidlilik riskini boshqarish samaradorligini oshirish uchun taklif etiladigan strategiyalar va usullar ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: bank, moliya, soliq, likvidlilik, aktiv, bozor, iqtisodiyot, to'lovga layoqatlilik, strategiya.

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ РИСКАМИ ЛИКВИДНОСТИ В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ

Аннотация: Коммерческие банки являются одной из важных составляющих экономики, и их деятельность напрямую связана с управлением риском ликвидности. Риск ликвидности возникает в результате неспособности банка правильно и в срок выполнить свои краткосрочные обязательства. В данной статье рассмотрены предлагаемые стратегии и методы повышения эффективности управления риском ликвидности в коммерческих банках.

Ключевые слова: банковское дело, финансы, налог, ликвидность, актив, рынок, экономика, платежеспособность, стратегия.

INCREASING THE EFFICIENCY OF LIQUIDITY RISK MANAGEMENT IN COMMERCIAL BANKS

Abstract: Commercial banks are one of the important components of the economy, and their activity is directly related to liquidity risk management. Liquidity risk arises as a result of the bank's inability to fulfill its short-term obligations correctly and on time. This article considers the proposed strategies and methods for increasing the effectiveness of liquidity risk management in commercial banks.

Key words: banking, finance, tax, liquidity, asset, market, economy, solvency, strategy.

Kirish

Tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda likvidlilikning ahamiyati juda katta. Likvidlilik — bu banklarning mijozlar oldidagi majburiyatlarni o'z vaqtida bajarish qobiliyati. Banklar, o'z faoliyatlari davomida, doimiy ravishda likvidlilik muammolari bilan uchrashadilar va bu muammolarni hal qilish ularning muvaffaqiyatli ishlashida muhim rol o'ynaydi. Likvidlilik tijorat banklari ishonchliligi va barqarorligining asosini tashkil etadi. Bu ko'rsatkich bankning to'lovga qobiliyatini, shuningdek, uning mijozlarga xizmat ko'rsatishdagi samaradorligini belgilaydi. Agar bank o'z majburiyatlarini bajarishda qiyinchiliklarga duch kelsa, bu nafaqat uning obro'siga, balki butun moliya tizimining barqarorligiga ham salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Asosiy qism

Iqtisodiyotdagi harakatsizliklar va pandemiya davrida tijorat banklarining likvidligini saqlab turish talab etiladi. Bunday sharoitlarda bank operatsiyalarining riskliligi oshadi va bu inqirozga olib kelishi mumkin. Banklik sohasida yuzaga keladigan risklarni boshqarish uchun bir qator omillarni hisobga olish zarur. Ularning orasida iqtisodiy vaziyat, kredit portfelidagi sifat, investorlar va omonatchilar ishonchi kabi omillar mavjud. Shu sababli, tijorat banklari o'z daromadidan voz kechish orqali bo'lsa ham, likvidlilikni saqlab turishga majburdirlar. Bu esa ularning uzoq muddatli muvaffaqiyatini ta'minlash uchun zarurdir. Banklar likvidlilikni boshqarish strategiyalarini ishlab chiqib, o'z resurslarini optimal ravishda taqsimlashni davom ettirishlari lozim. Faqat shunda ular iqtisodiy beqarorlik davrida ham barqaror faoliyat yurita oladilar va mijozlariga yuqori sifatli xizmat ko'rsatishda davom etadilar.

Likvidlilik riski ikki asosiy turga bo'linadi:

1. Bozor likvidligi riski - bu bankning aktivlarini bozor sharoitlarida tezda sotishi yoki boshqa moliyaviy instrumentlarga aylantirishi qiyinlashgan holda yuzaga keladi.

2. Operatsion likvidlilik riski - bu bankning kundalik operatsiyalarini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan mablag'larni vaqtida to'plash imkoniyatining yo'qligi.

Banklarning likvidlilik va daromadlilik o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, moliya sohasida muhim ahamiyatga ega. Resurslar banklarning daromadlilikini oshirish maqsadida ishlatilganda, bu ularning likvidlilikiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bu jarayonlar o'rtasidagi teskari mutanosiblik banklar faoliyatining asosiy jihatlaridan biridir. Bankning likvidlilik uning majburiyatlari bo'yicha to'lovlarni o'z vaqtida va to'liq bajarish qobiliyatini anglatadi. Shuningdek, mijozlarning kreditga bo'lgan ehtiyojlarini ham tezda qondira olish imkonini beradi. Banklarni likvidlilikni boshqarish, tarixda ko'plab banklarning bankrotligi bilan bog'liq muammolarni hisobga olgan holda juda muhimdir. Masalan, "Lehman Brothers" investitsiya banki bu borada yaxshi misol hisoblanadi.[1]

"Lehman Brothers" 2008 yilgi global moliyaviy inqiroz paytida eng yirik banklardan biri bo'lgan. U o'z faoliyatini ipoteka kreditlash sohasida kengaytirgan va 1997 yilda "Aurora Loan Services"ni sotib oldi. Keyinchalik esa "BNC Mortgage LLC" bilan hamkorlik qilib, ipoteka bozorining yetakchi ishtirokchisiga aylangan. 2006 yilgacha bank tomonidan berilgan ipoteka kreditlari hajmi tez sur'atda oshib bordi va bu unga AQSH reytingida uchinchi o'rinni egallash imkonini berdi. Biroq, 2008 yilga kelib Lehman Brothersning moliyaviy holati jiddiy xavf ostida qoldi. Bankning kapitali atigi 22,5 milliard dollar bo'lishiga qaramay, u ko'chmas mulk sohasidagi aktivlarga katta miqdorda mablag' sarfladi. Ushbu aktivlar riskli holatga tushib qolganda, uy-joy bozori qiymatining pasayishi natijasida bank birdaniga barcha kapitalidan mahrum bo'ldi.

Shunday qilib, 2008 yil 15 sentyabrda Lehman Brothersning bankrotligi sodir bo'ldi va bu voqea global moliya inqirozining boshlanishiga olib keldi. Bu misol shuni ko'rsatadiki, banklarning likvidlik riskini samarali boshqarishi muhim ahamiyatga ega va resurslarni diversifikatsiya qilish zarurati mavjuddir. Moliyaviy barqarorlikni ta'minlash uchun har bir banka o'z faoliyatini puxta rejalashtirishi va risklarni minimallashtirish choralarini ko'rish lozim.[2]

Likvidlik riskini boshqarishning asosiy elementlari:

✓ Likvidlik rejalashtirish: Banklar o'z likvidlik ehtiyotlarini oldindan rejalashtirishi kerak. Bu jarayon, turli xil moliyaviy modellardan foydalanib, ehtimoliy pul oqimlari va majburiyatlarni hisobga olishni o'z ichiga oladi.

✓ Moliya resurslarini diversifikatsiya qilish: Banklar turli xil manbalardan mablag'larni jalb qilish orqali moliya resurslarini diversifikatsiya qilishi lozim. Bu, masalan, depozitlar, obligatsiyalar yoki boshqa moliya vositalaridan foydalanishni o'z ichiga oladi.

✓ Stress-testlarni o'tkazish: Banklar muntazam ravishda stress-testlardan o'tkazib, turli xil iqtisodiy sharoitlarda qanday qilib likvidlikni saqlab qolishini aniqlashlari kerak.

✓ Kengaytirilgan ma'lumotlar analitikasi: Zamonaviy texnologiyalar yordamida banklar katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak. Bu, nafaqat tarixiy ma'lumotlarni, balki real vaqt rejimida ham pul oqimlarini kuzatishga yordam beradi.

✓ Moliyaviy ko'rsatkichlarni monitoring qilish: Banklar o'z likvidlik ko'rsatkichlarini doimiy ravishda nazorat qilishi lozim (masalan, LCR - Likuidity Coverage Ratio va NSFR - Net Stable Funding Ratio).

✓ Riskni baholash tizimini takomillashtirish: Banklarda ilg'or riskni baholash tizimlari joriy etilishi zarur bo'lib, bu tizim orqali har bir operatsiya yoki loyiha uchun potentsial likvidlik risklari aniqlanib borilishi kerak.

✓ Ijtimoiy mas'uliyat va ishonchni mustahkamlash: Mijozlarga ishonchni oshirish uchun banklar ijtimoiy mas'uliyatli loyihalarni amalga oshirishi lozim. Bu nafaqat mijozlarning depozitlariga jalb qilishga yordam beradi, balki brend imijini ham mustahkamlaydi. [3]

Tijorat banklarida jalb qilingan depozit mablag'lari va ulardan joylashtirilgan aktivlarning muddati o'rtasidagi moslikni saqlash, bankning moliyaviy barqarorligi va likvidligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Agar bu moslik ta'minlanmasa, bank kelajakda jiddiy muammolarga duch kelishi mumkin. Masalan, agar jalb qilingan resurslar to'g'ri kiritilmasa yoki ularning muddatlari bilan ajratilayotgan kreditlar muddatlari orasida bog'lanish bo'lmasa, bu likvidlilik riskini oshiradi.

Bunday holatlar bankning o'z majburiyatlarini vaqtida va to'liq bajarishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuning uchun O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan "Tijorat banklarining likvidlilikini boshqarishga qo'yiladigan talablar to'g'risida"gi nizom ishlab chiqilgan bo'lib, ushbu normativ hujjat tijorat banklarining likvidlilikini nazorat qilish va boshqarish bo'yicha asosiy me'yorlarni belgilaydi.

Nizomda tijorat banklari uchun bir nechta muhim talablar qo'yilgan. Jumladan:

1. Lahzali likvidlilik: Banklar o'z mijozlariga tezkor xizmat ko'rsatish maqsadida kerakli mablag'larni tezda olish imkoniyatiga ega bo'lishi lozim.

2. Likvidlilikni qoplash: Bank o'z majburiyatlarini bajarishda zarur bo'lgan likvidlilikni ta'minlash uchun o'z resurslarini samarali boshqarishi kerak.

3. Sof barqaror moliyalashtirish: Bank tizimining uzoq muddatli barqarorligini ta'minlash maqsadida moliyaviy resurslarini diversifikatsiya qilish va risklarni kamaytirish lozim.

Ushbu nizomga qo'shimcha sifatida, tijorat banklariga tavsiya etilgan boshqa choralar ham mavjud. Jumladan:

- Jalb qilingan resurslarning elektron bazaga o'z vaqtida kiritilishi;
- Resurslar muddatlari va ajratilayotgan kreditlar muddatlari o'rtasidagi bog'liqlikni elektron nazoratga olish;

Ushbu tavsiyalar likvidlilik riskini aniqlash, baholash, minimallashtirish va boshqarishga yordam beradi. Natijada, tijorat banklari o'z faoliyatini yanada samarali yuritib, moliyaviy barqarorlikni ta'minlaydilar va mijozlarga yuqori sifatli xizmat ko'rsatishni davom ettira oladilar. Bularning barchasi iqtisodiyotning umumiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.[4]

Xulosa

Tijorat banklarida likvidlilik riskini boshqarish samaradorligini oshirish muhim vazifadir. Buning uchun zamonaviy texnologiyalarni qo'llash, rejalashtirish jarayonlarini takomillashtirish hamda mijozlarga ishonchni oshiruvchi strategiyalar ishlab chiqish zarurdir. Har bir bank ushbu tavsiyalar asosida o'zining ichki jarayonlarini yaxshilab borishi va natijada iqtisodiyot barqarorligini ta'minlashga hissa

qo'shishi mumkin. Xulosa qilib aytganda, tijorat banklarida likvidlilik riskini boshqarishda samaradorlikni oshirish uchun kompleks yondoshuv, zamonaviy usullarni qo'llash va doimiy ravishda monitoring qilish muhimdir. Ushbu strategiyalar bankning barqarorligini ta'minlaydi hamda mijozlarga xizmat ko'rsatishni yaxshilaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Berdiyarov B. (2020) Impact of the monetary policy of the central bank on the banking system liquidity. International Journal of Economics, Business and Management Research. www.ijebmr.com, Volume 4, Issue 1, ISSN 2456-7760.
2. Nizom (2015) "Tijorat banklarining likvidliligini boshqarishga qo'yiladigan talablar to'g'risida"gi № 2709;
3. Nurgalieva A. (2016), "Politika upravleniya riskom likvidnosti v bankax vtorogo urovnya RK", №6 nauchnbiy jurnal "Universum: ekonomika i yurisprudensiya"